

Københavns Universitet Bd. I-XIV under Redaktion af Svend Ellehøj og Leif Grane.

Udkommet er

- III *Almindelig Historie 1936-1979*, red. Sv. Ellehøj og L. Grane, Kbhvn. 1986, pp. ix, 451.
- IV *Gods, Bygninger, Biblioteker*, red. S. Ellehøj og L. Grane, Kbhvn. 1980, pp. x, 495.
- V *Det teologiske Fakultet 1479-1979*, red. L. Grane, Kbhvn. 1980, pp. x, 601.
- VII *Det lægevidenskabelige Fakultet*, red. J. C. Melchior, E. Andresen, K. Brøchner-Mortensen, A. Gjedde, V. Møller-Christensen og D. Trolle, Kbhvn. 1979, pp. xi, 519.
- IX *Det filosofiske Fakultet*, 2. del, red. Poul Johs. Jensen, Kbhvn. 1979, pp. x, 445.
- X *Det filosofiske Fakultet*, 3. del, red. Poul Johs. Jensen, Kbhvn. 1979, pp. x, 581.
- XI *Det filosofiske Fakultet*, 4. del, red. Poul Johs. Jensen, Kbhvn. 1979, pp. x, 418.
- XII *Det matematisk-naturvidenskabelige Fakultet*, 1. del, red. Mogens Pihl, Kbhvn. 1983, pp. xi, 595.
- XIII *Det matematisk-naturvidenskabelige Fakultet*, 2. del, red. Torben Wolff, Kbhvn. 1979, pp. xi, 549.

Af Alma Maters Levned

Løst og fast om Københavns Universitet

Gennem sin femhundredaarige tilværelse har Københavns Universitet (i det følgende KU) selvsagt ofte tiltrukket sig historikernes opmærksomhed. Det begyndte allerede i 1665 med professorbiografierne i Rasmus Vindings *Regia Academia Hauniensis* og fortsatte i 1734 med Albert Thuras *Regiae Academiae Hafniensis infantia et pueritia*, der ligesom flere senere værker kun naaede frem til reformationstiden, saadan som det var tilfældet med C. F. Werlauffs *Kjøbenhavns Universitet fra dets Stiftelse indtil Reformationen*, som fremkom til Reformationsjubilæet 1836. Til 400 aarsjubilæet i 1879 skrev H. Matzen paa bestilling sine to bind om *Kjøbenhavns Universitets Retshistorie 1479-1879*, der adskilte sig fra alle andre fremstillinger ved at behandle hele perioden, omend fra en speciel synsvinkel. I mellemtiden havde H. F. Rørdam udarbejdet fire grundige bind om *Kjøbenhavns Universitets Historie fra 1537 til 1621*, der blev udgivet af Historisk Forening i aarene 1868-1877 og har bevaret deres værdi, bl.a.

paa grund af de mange hidtil uddgivne aktstykker i Bd. 4. Fra vort eget aarhundrede har vi William Norvin's *Københavns Universitet i Middelalderen* (1929), der senere blev fulgt op af hans *Københavns Universitet i Reformationens og Orthodoxiens Tidsalder 1-2* (1937-1948) og senere paa en vis maade suppleredes af Ole B. Thomsens *Embedsstudiernes Universitet 1-2* (1975).

Alle disse værker var enkeltmandsarbejder, der ikke tilsigtede eller formaede at spænde over hele universitetshistorien i alle dennes forgreninger og krinkelkroge. Herved adskiller de sig fra det nye værk, der bygger paa et dristigt og storladent koncept, som vistnok allerede en halv snes aar før jubilæet i 1979 blev undfanget af Mogens Fog sammen med Svend Ellehøj og Leif Grane: alle sider af KU's struktur, virksomhed og funktion i samfundet skulde belyses i deres historiske udvikling gennem alle de femhundrede aar. Et saadant projekt kunde forekomme utopisk. At det blev virkeliggjort og nu nærmer sig sin afslutning er derfor en historiografisk bedrift af de sjældne, og man kan ikke noksom beundre den omtanke, dristighed, udholdenhed og ansvarsfølelse, hvormed baade de to hovedredaktører og arbejdsgruppen bag dem har mødt de betydelige vanskeligheder, som baade planlægningen og udførelsen har beredt dem.

Opgavens ansvarsfuldhed hænger nøje sammen med dens omfang. Med sine i alt 14 bind paa hver fem hundrede sider i gennemsnit bliver værket, saa vidt jeg har kunnet konstatere, verdens mest omfangsrige universitetshistorie med den igangværende *History of Oxford University* som eneste mulige konkurrent. Det rejser naturligvis spørgsmaalet, om KU har status nok i international sammenhæng til at staa model til et værk af saadanne dimensioner. Dette kan bedre drøftes i anden forbindelse. Derimod kan man ikke undgaa at betænke det faktum, at et værk af dette omfang vil blive staaende alene ved sin tyngde og uanset sine videnskabelige kvaliteter, idet det er utænkeligt at en tilsvarende fremstilling vil fremkomme indenfor en endog meget lang fremtid. Eventuelle udfordrere kan lige saa godt lade være med at gaa i ringen; de er paa forhaand garanteret en knock-out. Sagt paa anden maade vil forskningen vedrørende KU's historie i lange tid fremover forme sig som kommentarer til det foreliggende værk. Det er overflødigt nærmere at understrege redaktionens ansvar for, at vi i de næste aartier ikke kommer til at opleve en strøm af artikler, der piller værkets detaljer fra hinanden. At gardere det mod denne triste skæbne har formentlig været redaktionens værste hovedpine og givet anledning til overvejelser, der hist og her kan læses baade paa og mellem linierne.

Det maa paa forhaand have staaet klart, at flere forfattere vilde være nødvendige. Ingen enkeltperson vilde kunne beherske alle detaljerne

eller have faglig kompetance til med indsigt og skønsomhed at udtrykke begrundede meninger om alle universitetsjungle's faglige gevækster. (At heller ingen enkelt anmelder vil være i stand til at yde alle værkets bind retfærdighed vil ogsaa fremgaa med stor tydelighed af det følgende). Poul Johs. Jensen udtrykker et fromt ønske om saa faa forfattere som muligt (IX, v) men indser dog, at der maa være flere kokke om maden, fordi han som gammel humanist maa konstatere, at »det filosofiske fakultet ikke mere har et vist aandeligt fællespræg«, hvilket er sandt nok, men ikke hele forklaringen. At han ikke er helt tryk ved resultatet fremgaa af hans afsluttende bemærkning om at »efter en periode af fortvivelse mener redaktionen at kunne lægge værket frem i den skikkelse, det nu har« (ibid). Hvad dette punkt angaar, adskiller de enkelte bind sig meget fra hinanden. I Bd. VII om det medicinske fakultet er der saaledes ikke mindre end 47 forfattere om 37 kapitler, der i længde varierer fra knapt en side til 90 sider. Ogsaa de tre hidtil udkomne bind om det filosofiske fakultet er meget stærkt opdelt, omend de enkelte bidrag sjældent er under 20 sider. Heroverfor klarer kun fire forfattere tilsammen de næsten 600 sider i Bd. V om det teologiske fakultet, hvilket naturligvis hænger sammen med, at netop dette fakultet raader over relativt langt flere professionelle historikere end noget andet.

Her møder vi en anden vanskelighed, der sikkert forklarer en del af den af Poul Johs. Jensen udtrykte fortvivelse. Det har været nødvendigt at inddrage talrige medarbejdere, hvis ubestridelige indsigt i dette eller hint faglige speciale ikke har forhindret dem i at bejle forgæves til fru Clios gunst. Resultatet er aandløse opremsninger af ufordøjede data, der blot hænger i luften uden at fremkalde nogen forestilling om sammenhæng eller udvikling hos læseren. Maaske har dette været uundgaaeligt; men meget saadant materiale kunde have været præsenteret i form af oversigtstabeller uden litterær indpakning.

Et helt principielt problem opstaar, idet fremstillingen saa tydeligt er organiseret omkring de enkelte fakulteter, samtidig med at det med Torben Wolff's ord har været »tilstræbt at betragte universitetets virke som et led i en dansk helhed« i erkendelsen af, at der gennem tiderne er lavet megen god videnskab uden for KU, lige som universitetets virksomhed ogsaa er »søgt placeret i en international sammenhæng... for de fleste forfattere har det været magtpaaliggende at benytte denne lejlighed til at give deres bidrag karakter af en almen dansk lærdomshistorie« (XIII, v). Det drejer sig med andre ord om at finde en passende balance mellem universitetshistorien i snæver forstand og videnskabshistorien i almindelighed. Ogsaa her har værkets forfattere fulgt forskellige veje. Nogle holder sig strikt til fakultetets interne historie, for eventuelt at

slutte med en opremsning af navne og værker »udenfor murene«. I behagelig modsætning hertil har f.eks. Else Kai Sass beriget værket med et kapitel om kunsthistorien (XI, 199-344) udsat for fuldt register; det begynder med Plinius og fortsætter med Alberti og Leonardo, hvorefter bogstavelig alt hvad der kan krybe og gaa i dansk kunsthistorie faar en detailleret omtale og kyndige vurderinger med paa vejen. Stykket er spækket med navne og aarstal og kan ikke læses i et stræk; men som den vistnok eneste samlede oversigt i sin art er det af selvstændig videnskabs-historisk værdi, og ingen senere forsker vil kunne undgaa at konsultere det. At projektet om KU's historie har givet anledning til saadanne bidrag er maaske det bedste bevis paa dets værdi.

Hvad den tidslige ramme angaar, holder en del forfattere sig strengt til den periode, i hvilken deres specielle fag har eksisteret paa universitetet. Dette svækker utvivlsomt muligheden for at sætte dem ind i den ønskede europæiske sammenhæng, og mange har da ogsaa valgt at meddele større eller mindre bidder af »forhistorien« i en ofte meget komprimeret form. Her er der meget godt at hente, ikke mindst i de naturvidenskabelige bind XII og XIII; men paa den anden side findes nogle af værkets svageste punkter i enkelte saadanne indledningsafsnit, der endnu en gang maa fremkalde forundrede hjertesuk over folk, der bringer andenhaands varer og knæsatte meninger til torvs med en ukritisk frejdighed, der staar i skærende modsætning til deres normale fagligt-kritiske holdning til emner, de har forstand paa.

Den nyeste tid

Værket er iøvrigt disponeret saadan, at den almindelige universitets-historie afhandles i Bd. I-IV, af hvilke de to første endnu ikke er udkommet. Vi springer derfor ind i slutningen af femhundredaaret med Niels Thomsens skildring af perioden 1936-1966 (II, 1-288), der sigter paa en »kronologisk gennemgang af universitetet som objekt og subjekt i den politiske udvikling«. Forf. er god til at komprimere oplysninger i diagrammer og tabeller; den tabulariske oversigt over junglen af kommissioner om den højere uddannelse (s. 153 f.) er meget nyttig, og vil man vide, hvor mange procent af professorerne, der har -sen -navne, kan man blot slaa op paa s. 121. Thomsens pen flyder meget let, og han har en forkærlighed for korte og fyndige personkarakteristikker: Torm er »ærke-konservativ«, Poul Johs. Jørgensen »fuldbefaren«, Brøndum-Nielsen »principfast« og Biilmann »nidkær og dreven«, medens Warburg er baade »charmerende«, »farverig« og »feteret«. Flot, men lidt trættende i længden. Undertiden er det gaaet for stærkt; f.ex. lader forf. russerne

sende en raket til maanen i 1957 (s.249), hvorefter han senere uden kommentar meddeler, at det kun var Sputnik, som det aar gik i kredsløb om jorden (s.254). Ogsaa nogle af hans vurderinger er ejendommelige, som naar han taler om KU's »beskedne forskningsniveau« i slutningen af mellemkrigsaaene (s.2), dvs. i en periode, hvor dets internationale omdømme beroede paa Niels og Harald Bohr, August Krogh, Bengt Strömngren, Johs. og Louis Hjelmlev og Henrik Dam, for blot at nævne enkelte navne. Men min væsentligste indvending gælder dog omtalen af »amanuensisoprøret« og amanuensisraadene i 1960'erne, der siges at være tilskyndet af fagforeningerne og var i stand til »aktionere paa andet end tariffspørgsmaal«. Det staar endnu tydeligt i min egen erindring, hvor vanskeligt det var at faa de allerede oprettede amanuensisraad accepteret af magisterforeningen, der ikke kunde begribe, at man kunde aktionere for andet end højere løn.

I det følgende kapitel skildrer Mogens Fog og Elsebet Lassen tidsrummet 1966-1979 (III, 289-349). Her møder vi straks igen den opfattelse, at det var »studenteroprøret« i 1968, der »gav den direkte impuls« til styrelsesloven af 1970, – uden hensyn til at grundprincipperne i styrelsesloven var gennemdrøftet allerede flere aar før i uformelle møder mellem amanuensisraadene og K.B.Andersen. Man maa haabe, at hele denne del af den nyere universitetshistorie en dag faar en korrekt behandling, – kilderne er formentlig stadig i behold. Iøvrigt er kapitlet daarligt disponeret. »Kantinesagen« faar saaledes mere spaltepads end adgangsbegrænsningen i 1976, og de senere rektorer Bak, Lange og Skinhøj omtales kun en passant, ligesom Mogens Pihls meget betydningsfulde rolle som Fogs prorektor og socialdemokratiets graa eminence i forberedelsen af styrelsesloven slet ikke nævnes. Det hele er selektiv historieskrivning med et anstrøg af stjernekomedie med alt for faa aktører paa scenen.

Pengene og de ydre rammer

Om Bd. IV maa jeg af gode grunde fatte mig i korthed. Men det er mit indtryk, at E. Slottved og M. Thøgersen for første gang har formaaet at bringe klarhed og overskuelighed til veje i deres kapitel om KU's gods og pengesager (IV, 1-126), – kapitale emner der ofte forbigaas i universitetshistorierne til fordel for videnskabens mere tynde luft. Det er ogsaa med glæde en lægmand læser Villads Villadsens afsnit (IV, 127-288) om universitetets bygninger. Herom er der skrevet meget, men sjældent i det her konsekvent gennemførte kunsthistoriske perspektiv, der paa en ny maade aabner blikket for universitetets rolle i dansk bygningskunsts

historie, med Mallings hovedbygning, Herholdts universitetsbibliotek og Chr. Hansens observatorium og zoologiske museum i al deres kontrast til de nye anlæg paa Fælleden og paa Amager. Bindet slutter med tre kapitler om universitetsbibliotekerne, med meget materiale også om det kongelige Bibliotek og andre bogsamlinger, skrevet af eksperter som H. Ilsøe (IV, 298-364), P. Birkelund (IV, 365-454) og Torben Nielsen (IV, 455-486).

Teologerne

De enkelte fakulteters historie begynder med Bd. V, der omhandler det teologiske fakultet, hvis udvikling behandles i fem kronologiske hovedafsnit uden opspaltning i stykker om de enkelte teologiske discipliner eller institutioner, et redaktionelt princip der maaske her lettere har kunnet anvendes end andre steder. I dette bind er en række professionelle historikere paa hjemmebane. Saaledes behandles perioden 1479-1597 af Niels Knud Andersen, der kyndigt orienterer om Reformationens virkning paa KU, der gik under i 1530 og først syv aar senere rejste sig igen som en helt ny anstalt til uddannelse af lutherske præster. Sol og vind deles saa vidt muligt lige mellem katolikker og lutheranere, og det betones tydeligt, hvordan fakultetet nu blev statsmagtens »selvfølgelige støtte og vejleder« (s. 2), ligesom det var »vor konges Befaling« (s. 26), som paa forhaand afgjorde udfaldet af de skinforhandlinger i 1543-1544, hvor katolikerne med uopfyldte løfter blev nødet til at undertegne en luthersk bekendelse. Dermed mistede KU sin oprindelige status som et beskedent led i det almindelige europæiske universitetssystem for til gengæld at blive holdt i ørene af Wittenberg.

I J. Glebe Møllers Kapitel om tiden 1537-1732 (V, 93-211) anskues den kirkelige udvikling i denne periode konsekvent som kongens stadig stærkere forsøg paa med kirkens hjælp af »stramme grebet om befolkningen« (s. 120), ivrigt hjulpet af professorer der ikke staar højt i forfatterens karakterbog. Resen var »det bestaaendes mand«, som med »stor brutalitet skaffede sig af med sine konkurrenter og modstandere« (s. 100); og Hans Svane var ikke blot en »habil ekseget« men ogsaa »i høj grad politisk aktiv – og ligesom Resen drevet frem af en udpræget magtbrynde« (s. 158). Derimod havde Holger Rosenkrantz' teologi ingen succes, fordi den ikke havde nogen »basis i samfundets udvikling« (s. 141). I dette skarpe lys gør forf. detailleret rede for baade fakultetets historie og den theologiske debat inden for dets vægge. Man savner lidt mere omtale af tidens økumeniske bestræbelser; kontroversen Brunsmann-Stensen nævnes ikke og er da heller ikke let at indpasse i forf.'s

system, der betragter statens ringeagt for det økumeniske som et udslag af et merkantilistisk ønske om at gøre staten lige saa selvforsynende med religion som med købmandsvarer (s. 151). Hvilken selvstændig betydning forf. tillægger de skildrede teologiske problemer fremgaar det lige saa lidt her som andre steder.

I Knud Bannings redegørelse for pietismens, oplysningens og rationalismens tidsalder fra 1732 til ca. 1830 (V, 213-321) er tonen mere lavmælt, men indlevelsen nok større. Forf. er stærk i statuter og forordninger for virksomheden i et fakultet, som endnu mellem 1732 og 1788 skrev sig for 90 procent af universitetets kandidater (5455 af et samlet antal paa 6160, s.278). Samtidig paavirkedes det i stigende grad af aandelige og intellektuelle strømninger udefra, hvilket først mærkes stærkt gennem Holberg, om hvis teologiske virksomhed Banning skriver et fint lille essay (s.245-248). Kapitlet slutter med en klog skildring af den rationalistiske teologis sidste udløbere i form af Hornemanns deisme og postyret efter Grundtvigs protestprædiken i 1810, der var det første tegn paa at noget nyt var i gære.

Om dette nye handler bindets to sidste kapitler, som begge er skrevet af Leif Grane, der først fører udviklingen frem til 1925 (V, 324-499) og i slutkapitlet helt frem til 1979 (V, 500-599). Grane skriver med en stilistisk verve og en utrolig oplagthed, der gør disse kapitler til nogle af de mest fængslende og tankevækkende i værket som helhed. Vi begynder her med »dannelsesteologien« i H.N.Clausens og Martensens æra med Grundtvig i kulissen som fortaler for et nyt kirkesyn, som fakultetet med al magt søgte at holde sig fra livet, men som ikke des mindre gav kirkehistorien en ny fremdrift. Derefter fulgte rystelserne i kølvandet paa Kierkegaard, debatten om tro og viden og andre stormvarsler, der trængte universitetsteologien i defensiven og fik den til at forsone »sig med kirken paa videnskabens bekostning« (s.429), medens den vigtigste debat var baseret i præstegaardene, uden hvilke det »vilde have set sort ud for theologien i Danmark« (s.413). Herfra undtager forf. dog Indre Mission, der ikke »havde et kristeligt eller folkeligt syn, der kunde give dens opbyggelses- og stridsliteratur krav paa navn af theologi« (s.418). Derimod faar den senere grundtvigianisme en ret indgaaende behandling og man bemærker med glæde et godt afsnit om Otto Møller (s.452ff). Kapitlet slutter med den liberale teologis periode, da den indre debat i fakultetet bliver livligere og bølgerne fra den religionshistoriske skole skyllede op mod bl.a. Torm som »en klippe af kedsommelig rettroenhed, korrekt og perspektivløs«, som det lidt summarisk siges (s.470) i en af de mange passager, hvor forf.'s spidse pen kradser i papiret.

Det afsluttende kapitel behandler emner, som nogle endnu vil have i

frisk erindring, – KFUM-teologien i 1920'erne, Barthianismen, Tidehverv, og skyggerne fra nazismens Tyskland, som Torm advarede imod fra kathedret, inden Nørregaard og Hal Koch skabte ny respekt om fakultetet i vide kredse ved deres beslutsomme optræden i besættelsestiden. Tiden siden da gennemgaaes lidt mere summarisk, men slutter med en række almene betragtninger over teologiens stilling i øjeblikket. Medvirkende til at gøre begge kapitler saa levende er forfatterens eget teologiske grundsyn og det temperament, hvorigennem han anskuer begivenhederne. Det sætter ham i stand til at skildre relationerne mellem fakultetet og det danske samfund paa en mere nuanceret maade end Glebe Møller's firskaarne opfattelse gav plads for. Grane ser dem mere som en frugtbar vekselvirkning, men véd ogsaa at naar man dividerer teologien med sociologien gaar stykket ikke op, hvorfor ingen af parterne paa forhaand er diskvalificeret. Han gaar ikke af vejen for provokerende bemærkninger, og hans synspunkter vil uden tvivl i en række tilfælde blive mødt med kritik fra dem, der er lige saa engageret i emnet som han selv. Men ingen kan nægte, at hans kapitler saavel som bindet i sin helhed paa en lykkelig maade har formaaet at gøre et stykke af universitetshistorien til en del af dansk kulturhistorie.

Medicinerne

Det samme kan desværre ikke siges med samme styrke om Bd. VII, der handler om det medicinske fakultet. Som nævnt ovenfor er det blevet et af de mest fragmenterede af alle bindene, selvom (eller fordi) der har været hele seks redaktører til at holde styr paa de mange forfattere. Halvdelen af pladsen er viet til de enkelte medicinske specialers historie. Det længste afsnit om den interne medicin (VII, 255-282) er skrevet af E. Snorrason, hvis store fortjenester i medicinhistorien er velkendte. Men før denne brogede blanding af specielle fremstillinger faar overtaget, indledes bindet med to omtrent lige lange kapitler om fakultetets almindelige historie. Her behandler K. Brøchner-Mortensen tiden 1842-1979 med detaillerede redegørelser for de stadig skiftende studieordninger og administrative bestemmelser. Det virker tilforladeligt og tørt. Det første kapitel om perioden 1479-1842 skyldes den nu afdøde medicinhistoriske professor V. Møller-Christensen i samarbejde med medicineren A. Gjedde. Det fremgaar, at forf. har søgt at sætte den tidlige danske medicin ind i en større sammenhæng i tid og rum, hvilket er al ære værd. Men forsøget er mislykkedes. Der er simpelthen for mange fejl. For eksempel blev universitetet i Cambridge ikke grundlagt i 1284, som det siges paa kortet s. 4, men formentlig i 1209. Videre er universitetet i Angers ikke fra 1398,

men fra 1219 eller 1229, Valladolid er heller ikke fra 1346, men mindst 100 aar ældre, og Montpellier ikke fra 1289; den berømte medicinerskole her er veldokumenteret i 1137 og gaar formentlig meget længere tilbage. Til gengæld opretter forf. i 1256 et universitet i Sevilla, som ingen tidligere har hørt noget om. Man kunde ogsaa nævne paastanden om at mange middelalderlige læger var »fuldt uddannede« teologer, der bestemt ikke kan bekræftes af f.ex. A. B. Emden's registre over kandidaterne fra Oxford og Cambridge før 1500. Og hvad betyder i denne forbindelse en sætning som »De fleste... præster... havde ofte kendskab til de almindeligste sygdomme« (s.1)? Yderst misvisende er en række bemærkninger om middelalderens lægevæsen, og naar vi nærmer os de hjemlige strande staar det ikke meget bedre til. Rasmus Bartholin opdagede rigtignok lysets dobbeltbrydning, men det er ikke nok til at gøre ham til geologiens grundlægger sammen med Steno (s.36). Dennes *Chaos*-manuskript beskrives upræcist og uden henvisning til Snorrasons bog (s.40), og det forekommer stærkt overdrevet at tale om Steno's »livslange venskab« med Spinoza (s.41). Besynderlig er ogsaa paastanden om, at »Medicinen ved Københavns Universitet <før Reformationen> hørte under filosofien« (s.4), al den stund forf. dog skriver om et fag, der lige fra begyndelsen havde sit eget fakultet, men ikke doceredes ved artes-fakultetet, hvor filosofien havde hjemme. Misforstaaelsen kommer fra forf.'s naive tolkning af en *Divisio philosophiae* af Peder Palladius (s.5), hvor den teoretiske medicin ganske rigtigt klassificeres sammen med logik, fysik, matematik o.m.a. som en del af »filosofien«; men hermed er der jo ikke sagt andet, end at den betragtedes som en videnskab, i modsætning til kirurgien; saadan udtrykte man dette i de tider. – Iøvrigt kalder henvisningerne til den hjemlige historiske baggrund stundom paa smilet, som naar Christian V's oprettelse af højadelen kommenteres med følgende bemærkning om, at denne idé »var genial og bundede i en dyb psykologisk indsigt i den uforanderlige menneskelige natur. I 1676 blev Griffenfeldt... fældet og dømt som højforræder« – i sandhed en *non sequitur* af rang.

Ogsaa Møller-Christensens lille kapitel om medicinhistorien maa nævnes. Det viser, hvorledes denne disciplin først blev indpasset i fakultetet efter længe at have været dyrket con amore af baade professorer og læger, og giver derpaa en kort oversigt over Maars, Gotfredsens og ikke mindst Møller-Christensens egen indsats paa omraadet. Men medens forf. fra forrige aarhundrede nævner baade Saxtorph, Herholdt, Esricht, Sommer og Warnke blandt pionererne, er det ejendommeligt, at han helt forbigaar baade Panum og Mansa, der dog baade hver for sig og sammen leverede kyndige bidrag. Endnu mere paafaldende er det, at han

fra sin egen tid forbigaar baade Bastholms og Snorrasons fortjenstfulde arbejder i total tavshed. Her synes personlige fordomme paa en beklagelig maade at have sejret over den videnskabelige objektivitet.

Humanisterne

Vi vender os derpaa til det filosofiske fakultet, hvis historie omfatter fire bind, af hvilke det endnu ikke udkomne Bd.VIII skal omfatte den klassiske og orientalske filologi. I Bd.IX skildres først den nordiske filologi og litteraturvidenskab, og dernæst de moderne sprogfag og den sammenlignende sprogvidenskab. Her har Mogens Brøndsted trukket det største læs, idet han ikke alene behandler dansk og nordisk litteraturvidenskab (IX, 1-92), men ogsaa æstetik og almindelig litteraturvidenskab (IX, 195-230) og teater- og filmvidenskab (IX, 421-430). Han holder sig ret nøje til selve fakultetet og behandler kun sine fags mange dyrkere udenfor København i nogle korte og opremsende afsnit. I øvrigt er fremstillingen meget klar og veldisponeret, og tillige illustreret med en række længere, velvalgte citater af Steffens, N.M.Petersen, Hauch, Brandes o. fl. a., hvilket i høj grad bidrager til at gøre historien levende og nærværende. Alle fagets repræsentanter fra Rahbek og Nyerup til Billeskov Jansen og Bredsdorff karakteriseres kyndigt og rammende. Vilh. Andersen roses for i sit store værk at have integreret fagvidenskaberne i aandshistorien, og betegnes derpaa som »en national kulturprædikant og yndlingsbamse«, hvis »livsværk staar tilbage som et forvitrende kulturmonument« efter at »udviklingen har forladt hans klasseprægede dannelsesidealer« (s.57). Selv om forf. diskret holder sine personlige standpunkter i baggrunden, lyder dette som et beklagende hjertesuk, ligesom man noterer hans bemærkning om Sv.Møller-Kristensens »koldsindighed overfor aandelige drivkræfter« (s.76), samt en mere kryptisk hentydning til Th.Bredsdorffs »uprofessorale optræden« (s.85).

Niels Åge Nielsens kapitel om dansk sprog (IX,93-144) skildrer udviklingen fra Peder Syv til Brøndum Nielsen, men er ikke opløftende læsning, idet forf. har anvendt en rent mekanisk metode. Det vrimler med biografiske detaljer vedrørende fødesteder, forældre, slægtninge, opdragelse, skolegang, examiner og karriere, samt bogtitler og aarstal i mængde. For den nyere periodes vedkommende ligner det afskrifter fra Den Blaa Bog og Magisterstaten. Selvom Rask, N.M.Petersen og ikke mindst Paul Dideriksen faar en lidt mere udførlig omtale, er det blivende indtryk, at et stort emne her ikke er behandlet efter fortjeneste. Det samme kan heldigvis ikke siges om Hans Bekker-Nielsens kapitel

(IX, 145-176) om norrøn filologi, dette fags tilknytning til nationale rørelser paa Færøerne og i Island, og dets internationale status. Her er udleveringen af haandskrifter fra den arnamagnæanske samling naturligvis stadig en varm kartoffel, som forf. klogeligt undlader at gaa nærmere ind paa. Afsnittet er velskrevet og fuldt af information, uden at sprog og stil derfor kommer til at knirke. Det samme gælder Robert Petersens afsnit om eskimologi (IX, 177-194), – et fag som ikke blot har en bred international basis takket være eskimoernes store geografiske udbredelse, men som ogsaa har faaet forøget extern betydning takket være de store forandringer, der foregaar i det grønlandske samfund.

De følgende kapitler om de moderne sprog skal ikke her gøres genstand for nærmere omtale. Hvad Jens Juhl Jensens stykke om sammenlignende sprogvidenskab og almen lingvistik (IX, 353-384) angaar, finder man her en god oversigt over den klassiske periode med Rask, Verner, Vilh. Thomsen og Holger Pedersen, fulgt af en redegørelse for den almindelige lingvistiks gennembrud med Louis Hjelmslev, i hvem »den linguistiske tradition (har) fundet en værdig afslutning« (s. 378). Herefter siges det at »løbet er kørt« for det indoeuropæiske omraades vedkommende; faget er splittet i linguistik og fonetik, og der klages over manglende samarbejde om forskningsopgaverne. Denne lidt triste tone præger bestemt ikke det følgende kapitel om anvendt og matematisk lingvistik (IX, 395-400). Det er skrevet af Henning Spang-Hansen, som i 1968 blev den første professor i dette fag. Det følgende kapitel (IX, 401-420) af Eli Fischer-Jørgensen omhandler fonetikken, hvis første professor hun selv blev i 1966, efter at have tjent for Lea i hele 23 aar som lektor.

I det digre Bd. X finder vi fem kapitler om henholdsvis filosofi (Stybe), psykologi (From, Moustgaard, A. F. Petersen og Willanger), pædagogik (Nordenbo), historie (Ilsøe og Hørby) og samfundsfag (Karup Pedersen). Af gode grunde har jeg kun kunnet danne mig en mening om to af dem. Stybes kapitel om filosofien ved KU (X, 1-132) er skrevet lige ud ad landevejen i form af en kronologisk gennemgang af fagets dyrkere gennem tiderne. Der er lagt megen vægt paa impulserne udefra, med ret detaillerede afsnit om især Wolff og Kant. Hvad det danske stof angaar, undrer man sig lidt over dispositionen. Ingen dansk tænker har faaet større eftervirkninger ude i verden end Kierkegaard, der imidlertid kun faar tre sider, hvorimod en ren filosofikumprofessor som Victor Kuhr faar hele seks (det samme som Treschow) og Holberg tolv. I indledningen om den europæiske filosofi i middelalderen glider forf. paa tynd is og har øjensynlig ikke fundet det fornødent at søge gode raad hos Jan Pinborg. I afsnittet om Brøchner siges det, at »de positive religioner, f.eks. kristendommen (...) gør Gud til en transcendent personlighed (sic), som

begrænses (sic) af tid og rum« (s. 69), uden at det klart fremgaar om dette nonsens er Brøchners eller forf.s mening. Og det er da vist en pseudo-forklaring, naar Høffdings aversion mod Starcke »skyldtes, at han ud fra sin grundindstilling ikke var i stand til at se de positive sider ved Starckes arbejder« (s. 91); men der stak altsaa ikke noget dybere under. Iøvrigt orienterer forf. udmærket om alle fagets omskiftelser i de senere aartier: afskaffelsen af filosofikum, de manglende konfrontationer med studenterne efter 1968, og indførelsen af ruskurser, ligesom han husker nogle venlige ord om det ofte oversete kontorphersonale, og en lakonisk gennemgang af hvad han stadig uden blusel kalder »de ikke-professorale« læreres arbejder.

Det lange kapitel om historien (X, 309-526) læser man derimod med ublandet fornøjelse. Emnet er tidligere behandlet adskillige gange af bl.a. Paludan-Müller, Ellen Jørgensen og Arup, men det lykkes alligevel H. Ilsøe at kaste nyt lys over historiografien, med kyndige vurderinger af ældre historikeres og antikvarers arbejder og et klart blik for betydningen af den historieskrivning, der er foregaaet uden for universitetets regi fra Huitfeldt over Suhm til Troels-Lund. Også historieskrivningens gradvise frigørelse fra sit tidligere servile forhold til konge og stat kommer udmærket frem. Fra omkring 1830 – det samme skelsættende tidspunkt som i Granes skildring af teologien i Bd. V – overtages fremstillingen af Kai Hørby, som begynder med en længere analyse af de metodologiske problemer, der er forbundet med arbejdet paa at skrive fremstillingen, byggende paa en stærkt personlig opfattelse af de overordnede spørgsmaal, som al historieskrivning rejser. Mere end værkets andre forfattere er han aaben for spørgsmaalet om, hvad historien er og hvad vi vil med den; er den med Grundtvigs ord »livets eller dødens gerning«? Grundtvigs historiefilosofi optager forf., der ogsaa giver en meget positiv vurdering af Grundtvigs rent faglige arbejde med oldtidshistorien (s. 405). I forlængelse heraf er han kritisk overfor historicismen; og medens han naturligvis viser al skyldig respekt overfor Erslev som alfader til den kildekritiske metode i Danmark, hævder han ogsaa, at hos Erslev blev det »fortiden mere end historien, det drejede sig om at udforske« (s. 440), og at objektiviteten i undersøgelsen kunde »blive til en total mangel paa engagement« (s. 433). I alt dette er Hørby sig sin personlige holdning bevidst; der foreligger »ingen almindelig enighed for forstaaelsen af faget historie i Danmark« (s. 394). Han har derfor ogsaa et skarpt blik for de spændinger, der prægede historikergruppen i første del af vort aarhundrede (og kulminerede i byretten i Helsingør i 1939), saavel som for efterkrigstidens efterdønninger heraf i forbindelse med nye orienteringer vedrørende økonomiske og politiske princip-synspunkter.

Men heller ikke her gaar Hørby's engagement ud over objektiviteten og læseværdigheden. Tværtimod.

I Bd. XI afsluttes det filosofiske fakultets historie med en række discipliner, der først i nyere tid har faaet fast fodfæste paa KU, som regel efter i længere tid at have været dyrket paa andre akademier eller museer. I betragtning af de opremsninger, der saa ofte findes i værket som helhed, er det forhaabentlig anmelderen tilgivet, at der her kun følger en kort oversigt over indholdet. Først skriver J. Prytz-Johansen om religionshistorien (XI, 1-48), der indførtes med A. Lehmann's docentur 1896 og siden markerede sig stærkt under Vilh. Grønbechs lange lærergerning fra 1911 til 1943. Hans professorat har siden uafbrudt været besat, og i 1970 oprettedes A. Hvidtfeldts nye professorat i religionssociologi. Men embedet har ikke monopoliseret faget, der ogsaa er blevet beriget af adskillige andre humanister og teologer. Bengt Holbeks kapitel om folkemindevidenskaben (XI, 49-85) viser en langt mindre kontinuitet i udviklingen, der her er ført tilbage til begyndelsen af Sv. Grundtvigs universitetsvirksomhed i 1863. Etnologien behandles (XI, 87-120) af B. Stoklund som en disciplin, der stort set havde hjemme paa Nationalmuseet, indtil Axel Steensberg i 1959 fik det første professorat i materiel folkekultur. Museumstilknytningen var selvsagt endnu stærkere for arkæologiens vedkommende. Her skriver P. J. Riis om den klassiske og nærorientalske arkæologi (XI, 121-160) og C. J. Becker om den nordiske arkæologi og den europæiske forhistorie. Ti aar efter kan man ikke lade være at tænke over den universitetspolitik, der har bevirket, at den nordiske efter Beckers afgang ikke længere har noget professorat. – Herefter følger Else Kai Sass's kapitel om kunsthistorien, der allerede er omtalt, og bindet slutter med et afsnit om musikvidenskaben (XI, 345-403) af Nils Schiørring. Her er udviklingen gaaet den modsatte vej, idet dette fag er vokset fra et enkelt docentur oprettet til Angul Hammerich i 1896 til de tre professorater, som fandtes i 1979.

Naturvidenskaben

Det matematisk-naturvidenskabelige fakultet er KU's yngste, fordi det først udskiltes fra det filosofiske fakultet i 1850. Idet de paagældende discipliners lange historie før udskillelsen naturligvis er medtaget, tegner dette fakultet sig for to omfangsrige bind, af hvilke Bd. XII behandler de matematisk-fysiske og Bd. XIII de øvrige naturvidenskabelige fag (tidligere kaldet den naturhistorisk-geografiske faggruppe).

Redaktørerne har klogt besluttet at begynde med en almen oversigt (XII, 1-112) over fakultetets samlede historie, skrevet af J. B. Nielsen og

E. Slottved, som her præsenterer et stort materiale vedrørende fakultetets institutioner, lærere og studerende, hvorved mange trættende gentagelser i de øvrige kapitler har kunnet undgaaes. I Slottveds afsnit er der kun grund til at anholde en elementær fejl i tabellen side 86, der siges at angive, at kvinderne fra omkring 1960 har udgjort 30-35 procent af det samlede studenterantal; de anførte værdier (i kol. 5) viser sig imidlertid at være antallet af kvindelige i procent af antallet af mandlige studerende, hvilket forrykker billedet temmelig meget. Al sin ubestridte soberhed til trods afgiver dette indledningskapitel endnu et eksempel paa vanskelighederne ved at faa sikkert hold paa den europæiske baggrund. Saaledes hedder det at »Det skolastiske videnskabssyn hævdede... at den fysiske verden er et skinbedrag, og at en erkendelse derfor kun kan nås ad tankens vej« (s. 2), en udtalelse der virkelige forudsætter et dybtgaaende ukendskab til lærdomshistorien i middelalderens Europa. Det samme gør iøvrigt omtalen af disputationerne, der synes at bygge paa Holbergs Erasmus Montanus i stedet for paa de primære kilder.

Herefter er det glædeligt at konstatere, at næsten alle de øvrige kapitler i begge disse bind har været i hænderne paa forfattere, der enten er professionelle videnskabshistorikere eller fagfolk med en anerkendt videnskabshistorisk produktion bag sig. Saaledes skrives det vigtige kapitel om matematikken af matematikhistorikeren Kirsti Andersen og matematikeren Thøger Bang i forening (XII, 113-200). Paa samme maade er kapitlet om astronomi fremgaaet af et samarbejde mellem K. P. Moesgaard, K. Møller Pedersen og Bengt Strømgren. I begge tilfælde er der tale om meget sobert arbejde, præget af baade vidt udsyn og respekt for detaillien. Ind imellem findes kortere kapitler om datalogi af P. Johansen (XII, 201-212), statistik af A. Hald (XII, 213-228), forsikringsmatematik af J. M. Hoem (XII, 229-236) og geodæsi af Einar Andersen (XII, 237-246). Især det sidstnævnte virker meget lakonisk og bart i betragtning af forf.'s dybe fortrolighed med emnet. I denne forbindelse kunde man ogsaa have ønsket, at kartografien havde faaet en selvstændig behandling et eller andet sted i disse bind; selvom denne disciplin fortrinsvis havde hjemme i Videnskabernes Selskab og senere i militæret, var den dog saa nært forbundet med matematikken, at den burde have faaet nærmere omtale. I de to sidste kapitler skriver Mogens Pihl om fysikken (XII, 365-426) og K. A. Jensen om kemien (XII, 427-580). Her har kun Jens Kraft faaet en lidt stedmoderlig behandling (s. 373), ligesom Pihls iøvrigt meget kyndige afsnit om H. C. Ørsted siden er overhalet af jubilæumsbogen fra 1987; men dette er jo blot et tegn paa den grøde, der er i dansk videnskabshistorie i disse aar.

I Bd. XIII har redaktøren i endnu højere grad haft held til at modvirke

fragmenteringen, således at alle »de øvrige« naturvidenskabelige fag til trods for deres væld af specialer har kunnet behandles i kun seks store kapitler. I det første af disse (XIII, 1-162) skildrer Torben Wolff zoologien med skyldigt hensyn til de store expeditioner paa verdenshavnene, som gennem mere end hundrede aar hørte til dansk marinbiologisk og havforsknings største præstationer; men man glæder sig ogsaa over nogle anerkendende bemærkninger om værdien af amatørentomologernes indsats. Det følgende kapitel om botanikken (XIII, 163-260) af Anne Fox Maule er lige saa velskrevet; det betoner ogsaa danske botanikers arbejde i fremmede verdensdele. Fagene geologi, krystallografi og mineralogi er behandlet under eet (XIII, 261-376) af Arne Noe-Nygaard, der med samme kyndighed og omdømme behandler baade den første store periode med Worm, Bartholin og Steensen som det sidste aarhundredes udvikling omkring museet paa Østervold (fra 1893). Ogsaa her er perspektivet stort anlagt, og der er taget skyldigt hensyn baade til geologien »uden for murene« (ved andre læreanstalter), til Danmarks Geologiske Undersøgelse, og til de store arbejder i Grønland. Alt i alt forener disse kapitler universitetshistorie og videnskabshistorie paa en forbilledlig maade.

De geografiske fag skildres i et samlet kapitel (XIII, 377-446) af A. Sofus Christiansen, N. Kingo Jacobsen og Niels Nielsen, der begynder med at kaste blikket helt tilbage til Herodot, og fortsætter med et rids af udviklingen i middelalderen, da nordboernes rejser bidrog saa stærkt til at udvide kendskabet til verden. Her maa man dog anholde en bemærkning om at Ptolemaios's Geografi i middelalderen var »et standardværk, som ofte reproduceredes« (s. 378), eftersom dette skrift faktisk først blev kendt omkring aar 1409 i en latinsk oversættelse, der uden tvivl fik betydning for Claudius Clavus' Skandinavienskort, med hvilke den danske kartografi tog sin begyndelse. De store rejser i 1700-aarene behandles ret knapt, men dem havde universitetet jo heller ikke meget at gøre med. Derimod skildres de sidste hundrede aars udvikling meget indgaaende med bl.a. en god redegørelse for feltlaboratoriernes arbejde. I det følgende kapitel (XIII, 447-448) beskriver C. Barker Jørgensen dyrefysiologien og gymnastikteoriens historie i Danmark fra aar 1908, da fysiologien udskiltes fra medicinen og August Krogh blev docent i et fag, som han snart skulde føre frem til første linie paa den internationale front, hjulpet af sit store tekniske og haandværksmæssige snille, der var baggrunden for instituttets fornemme instrumentværksted, som formentlig paa et vist tidspunkt var det bedste i landet; som noget helt usædvanligt drev det ogsaa merkantil produktion. I slutningen af denne historie møder vi den nye isotopteknik med Hilde Levi og hendes

laboratorium for C_{14} – datering, der var det første i Europa (s. 479). Endelig behandler Erik Bille Hansen i bindets sidste kapitel (XIII, 489-536) plantefysiologien, genetikken og mikrobiologien, med en udførlig omtale af ikke mindst Johannsens arvelighedsforskning og Boysen Jensens opdagelse af vækststofferne, der faar læseren til at spekulere paa, hvor nobelpriserne blev af.

Envoi

Københavns Universitets Historie 1479-1979 repræsenterer et uhyre stort arbejde af hele hærskaren af forfattere, men ikke mindst af redaktørerne, der i praksis ogsaa har været værkets forlæggere (det er i kommission hos Gads Forlag). Dette er al beundring værd, og man kan kun sørge over, at Svend Ellehøjs tidlige død berøvede ham glæden ved at se det færdige resultat. Ogsaa det omfangsrige billedmateriale fortjener stor anerkendelse, ligesom baade papir, tryk, og indbindingen i det grønne shirting med de sorte titelfelter er af kvalitet. Det kan heller ikke lægges redaktørerne til last, at de enkelte bind og de enkelte kapitler ikke er blevet lige perfekte. Dette afspejler simpelthen KU's aktuelle videnskabelige stade, og der er kun grund til at glæde sig over, at saa mange af forfatterne har kunnet præsentere læseværdige afsnit fulde af baade information og jugement. Med forventning ser man frem til de resterende bind om den almene universitetshistorie, juristerne og klassikerne, og til bibliografien i det afsluttende bind, der forhaabentlig ogsaa vil indeholde det sagregister, som vil gøre værket til en uundværlig opslagsbog.

Olaf Pedersen

MARTIN SCHWARZ LAUSTEN: Reformationen i Danmark. København, Akademisk Forlag, 1987 217s. Kr. 148.

Christian den 3. og kirken (1537-1559). Studier i den danske reformationskirke 1. København, Akademisk Forlag, 1987, 246s. Kr. 175.

Biskop Peder Palladius og kirken (1537-1560). Studier i den danske reformationskirke 2. København, Akademisk Forlag, 1987, 452s. Kr. 350.

Disse tre bøger, som Schwarz Lausten har udsendt samme år, er jubilæumsbøger. Ganske vist plejer man at sige, at reformationen blev indført i 1536, og den førstnævnte af dem, *Reformationen i Danmark*, er da